

MARÍA NOVO: "AGORA DUBIDO SE ESTAMOS A TEMPO DE CAMBIAR"

Entrevista por Belén Rodríguez

Esta galega declárase amante do coñecemento, da arte, da escritura e de provocar preguntas. Estreouse como escritora co libro "Eu non sei" a mediados dos setenta, época na que tamén nacía a súa face ecoloxista na procura da salvación do Monte de Santa Margarita de A Coruña fronte a especulación urbanística. Desde que fixo a súa tese doutoral sobre a Educación Ambiental, tenta conxugar a súa experiencia científica co seu lado máis artístico para construír o seu discurso ambiental, pretensión que logo derivaría no "Proxecto Ecoarte", do que é directora. É doutora en Filosofía e Ciencias da Educación e autora de 20 libros sobre medio ambiente e sobre narrativa e relatos. En 1996 a UNESCO concédelle a Cátedra de Educación Ambiental e Desenvolvemento Sostíbel, que dirixise desde entón na UNED, en Madrid.

© Alberte SR

- No seu libro: "O desenvolvemento sostible: a súa dimensión ambiental e educativa", fai un repaso histórico da humanidade desde a perspectiva ambiental, a época que vivimos é das máis optimistas?

- Non o creo. O século XX foi unha etapa marcada polas guerra e a destrución ambiental. Pero o século XXI non mellorou o panorama. Ben ao contrario, a adopción por parte de China e India dun modelo de desenvolvemento insostíbel, como é o occidental, pon en perigo a supervivencia da nosa especie no planeta.

O gran "pecado" de Occidente foi xerar un modelo de crecemento e xestión dos recursos que só era viábel para uns poucos grupos de humanos sobre a Terra (o que os economistas chaman "un ben posicional") e exportalo ao resto do mundo (a través dos mass media en xeral) como se fora xeneralizábel. Agora atopámonos con que 1.300 millóns de chinos e 1.000 millóns de indios están dispostos a sumarse a este modelo. De ser así, a biocapacidade da Terra sería excedida con creces e a nosa viabilidade como especie sobre o planeta quedaría seriamente comprometida.

- Desde cando se pode dicir que a acción humana é o principal elemento contribuínte á crise ambiental e por qué produce tanta influencia?

- Os seres humanos sempre impactaron sobre a Biosfera, pero mentres estes impactos se mantiveron nunhas marxes que permitían a esta recuperarse, a acción humana víase compensada pola rexeneración dos ecosistemas. O problema xorde coa chegada da Modernidade e a súa idea de "dominio"

incontrolado sobre a natureza. Este pensamento moderno, alentado pola revolución industrial e o modelo de economía liberal, supuxo que, nos últimos tres séculos, impactáramos negativamente sobre os bens da Terra, máis que no resto da nosa historia. A idea do crecemento constante da economía (que, por desgraza, se mantén) foi nefasta para o equilibrio ecolóxico e xerou enormes fendas sociais entre o Norte e o Sur.

"A adopción por parte de China e India dun modelo de desenvolvemento insostíbel, como é o occidental, pon en perigo a supervivencia da nosa especie no planeta"

- A globalización é un factor esencial para o entendemento de cómo se está a desenvolver o ambiente, cómo inflúe o fenómeno na nosa concepción do medio?

- Para falar da globalización non caben, ao meu xuízo, teorías, senón que debemos referirnos á "globalización realmente existente". Esta é, no esencial, un fenómeno de dominio e apropiación dos recursos da Terra e do traballo das súas xentes por parte das corporacións transnacionais, moitas das cales moven cifras de negocios superiores ao PIB de diversos países. Estas gobernan hoxe a economía por riba dos Estados, que perden soberanía real ao non poder xestionar independentemente o devir dos seus proxectos económicos. Isto produce moitos desequilibrios rexionais e locais, amén dunha situación global preocupante para o planeta, que está sendo utilizado como

recurso económico sen tomar en conta os seus límites. Tamén para as persoas, que hoxe ven sometidas as súas capacidades ás forzas do mercado cunha crueza que asusta. Como dixo Nelson Mandela, a cuestión é que "uns son os globalizadores e outros os globalizados".

- **Cómo analiza o futuro ambiental dos países do Sur perante a presión dos países do Norte?**
- O Sur hai que entendelo, non tanto en termos xeográficos, canto en termos sociais: cada Norte ten dentro o seu propio Sur, e cada Sur exhibe uns grupos humanos dominadores que repre-

"As persoas ven sometidas as súas capacidades ás forzas do mercado cunha crueza que asusta"

sentan o seu Norte. Dito isto, a situación do Sur do planeta é alarmante. Os países da África subsahariana, por exemplo, teñen unha minorías dirixentes, moitas veces corruptas, que viven ben, incluso desfalcan. Pero a grande maioría das súas poboacións está sumida na miseria. A esperanza de vida na última década descendeu ata 10 anos nalgúns comunidades. O Norte rico non pode seguir contemplando "de lonxe" esta situación que el mesmo contribuíu e contribúe a crear e perpetuar. Hai países que gastan o 40% do seu orzamento en armamentos (que o Norte lles vende) mentres que non teñen alimentos para dar de comer as súas xentes.

- Cre que se está a facer un bo uso do concepto "desenvolvemento sostible"?
- O concepto "desenvolvemento sostible", coma todos os que implican transformacións e cambios, é ambivalente. Para o movemento ecoloxista, para os defensores doutros mundos posibles, o seu sentido primixenio é o de rachar coas dinámicas lineais de crecemento económico e alumear formas de verdadeiro desenvolvemento que poidan manterse no tempo sen danar gravemente aos ecosistemas e á humanidade. Pero moitos dos xestores económicos, empresarios, corporacións..., utilizan este concepto para ocultar prácticas depredadoras que agora "se visten de verde" en forma de propaganda enganosa.

© Alberte SR

Así, algúns grupos optan por abandonar esta expresión, e outras persoas, coma min, eliximos seguir defendendo o seu sentido orixinario, a radicalzade da súa mensaxe, sen deixar que o mercado se apropie deste concepto.

- **É posible que o planeta mude de modelo de desenvolvemento cara a sostibilidade sen que haxa unha recesión do modelo industrial e enerxético actual?**
- Claramente non. Pero hai que pensar que tales modelos dependen, en última estancia, das concepcións mentais e económicas que os seres humanos temos sobre o que significa o progreso.

"Hai países que gastan o 40% do seu orzamento en, mentres que non teñen alimentos para dar de comer as súas xentes"

Mentres se siga identificando o progreso con ter máis coches, máis casas, máis de todo..., o modelo enerxético non vai mudar.

O feito de que a xente estaría disposta a "pagar" diñeiro para remediar o problema do cambio climático, pero non aceptaría abandonar o coche, significa que, nos nosos modelos mentais, natureza e diñeiro son hipoteticamente intercambiábeis. Creemos que todo se pode solucionar pagando, estamos vivindo unha falsa ilusión. O certo é que os bens naturais non son equiparábeis aos valores de cambio, e os danos ecolóxicos a maior parte das veces son irreversíbeis, como no problema do CO₂ que lanzamos á atmosfera. Iso non hai diñeiro que o pare...

- **Qué actitudes e valores da sociedade industrializada e do "progreso" deben cambiar na aposta pola sustentabilidade?**

Fundamentalmente debe cambiar, ao meu xuízo, a propia idea de "progreso", do que significa o benestar. Hai que romper co mito da acumulación de bens, do enriquecemento rápido, do consumo indefinido como suposta fonte de "estabilidade" das nosas sociedades. As colectividade derrúbanse de pararse o consumo, foron deseñadas mal, funcionan sobre unha base de cristal que pode romper en calquera momento.

Outro elemento fundamental é tomar en serio a cuestión dos límites da Biosfera, tanto como fonte de recursos, como sumidoiro de residuos.

"Moitos xestores económicos utilizan o concepto de desenvolvemento sostíbel para ocultar prácticas depredadoras"

- **Qué papel xoga a educación no cambio de actitudes e comportamentos? Tamén hai que mudar a forma de educar?**
- A educación é un factor moi importante para os cambios de pensamento e de condutas. Desde hai máis de 30 anos existe un amplo movemento de educación ambiental en todo o mundo que está traballando a favor dun cambio. Pero a educación, por si soa, non pode facer estas transformacións sociais. Debe estar acompañada de accións políticas e económicas de grande calado. Por iso, xunto coa educación

ambiental de nenos e rapaces, é especialmente importante a educación ambiental dos adultos, sobre todo dos que toman decisións, dos que xestionan os recursos. Neste senso, si que é necesario un cambio, unha aposta pola educación ao longo de toda a vida.

- E que papel xoga a ciencia e a técnica a día de hoxe na resolución dos problemas ambientais?
- A ciencia e a técnica son ambivalentes: poden resolver grandes problemas e axudar á humanidade, pero tamén poden xerar danos ambientais ata hai pouco impensábeis. Polo tanto, o esencial é que os científicos e os técnicos comecen a facerse novas preguntas, non só sobre "como" facer algo, senón sobre os "porqués" e os "para quen" das súas accións. É urxente incorporar a Ética ás traxectorias tecno-científicas, volver desenvolver unha ciencia con conciencia e consciencia.

"A educación, por si soa, non pode transformar á sociedade se non vai acompañada de accións políticas e económicas de grande calado"

- A qué lle chama vostede os "valores invisíbeis"?
- Esa expresión é unha metáfora. Con ela refírome aos "valores que non cotizan en bolsa", é dicir, a todo aquilo que é invisíbel para o mercado. Por exemplo, os nenos, a natureza, o traballo non asalariado das mulleres, os anciáns...Que teñen todos eles en común para ser suxeitos desta invisibilidade? Pois que non producen plusvalías, que as súas accións, riquísimas e indispensábeis para a vida, non xeran beneficios económicos inmediatos, non entran no mercado. E, lamentabelmente, hoxe o que non entra no mercado "non existe". De aí a súa invisibilidade.
- Está o movemento ecoloxista global actuando debidamente ou debe mudar a metodoloxía empregada? Qué lle parece que haxa un ecoloxismo galego?
- Eu non son quen para xulgar o movemento ecoloxista (do que me considero parte, como membro de Ecoloxistas en Acción), pero, na miña opinión, o que está a facer é darlle voz á natureza, poñer en alto os dereitos dos opri-

"Os bens naturais non son equiparábeis aos valores de cambio e os danos ecolóxicos a maior parte das veces son irreversíbeis"

midos, alzarse contra este sistema económico antinatural e depredador. Así que creo que hai que estar moi agradecidos a que os ecoloxistas, sexan a escala nacional, rexional ou local, funcionen como "a conciencia" da sociedade, a que nos lembra que somos parte da natureza e que non existe salvación posíbel fóra dela. Neste senso, entendo que a existencia dun ecoloxismo especificamente galego é algo que hai que celebrar, pois isto permite contextualizar os problemas e facelos visíbeis alí onde se producen.

Teño a sorte de coñecer ben a Adela Figueroa, a presidenta de ADEGA, e non me cabe a menos dúbida de que, con persoas como ela, o ecoloxismo galego ten a palabra, en nome da natureza, con letras maiúsculas.

- O ecoloxismo fai un chamamento a valores fundamentais que se presupoñen instaurados xa nas sociedades actuais máis avanzadas (solidariedade, xustiza, democracia, liberdade,...). Non demos adoptado eses valores ou é que o ecoloxismo quedou desfasado?
- O mercado tende a apropiarse de todo, tamén destas palabras, cuxo sentido profundo manipula. Hoxe fálase de liberdade para referirse realmente á liberdade de mercar e vender; fálase de participación social para encubrir a escasa marxe de manobra que lle queda ás persoas cando teñen unha hipoteca a 50 anos, un salario "mileurista", e un contrato precario de traba-

llo...Por iso é importante que todos os que loitamos por outros mundos posíbeis intentemos devolver a estas palabras o seu sentido primixenio, a súa significación radical.

- Vostede sempre mantivo unha actitude optimista de cara ao futuro. Cal é o segredo?
- Sempre pensei que estabamos a tempo de cambiar e que a educación ambiental sería o grande motor do cambio. Pero, para ser sincera, hoxe comezo a dubidar cando, cun problema de tanta envergadura coma o cambio climático, os gobernos seguen sen contarlles a verdade aos cidadáns, sen atreverse a tomar medidas urxentes como mudar os modelos de transporte, apostar polas enerxías renovábeis con verdadeira decisión... Miro ao redor e só vexo indecisión política, falta de conciencia da gravidade da situación extra-limitada que estamos vivindo, que, en calquera momento, pode exceder o limiar e colapsar. Pregúntome, ata cando? E o meu optimismo de sempre vese velado pola dúbida... Aínda así, teño a sorte de coñecer a tanta xente que está cambiando e que elixiron vivir mellor con menos..., que o optimismo volve a min. Entón penso en que as grandes transformacións prodúcense como resultado da sinerxía de moitos pequenos cambios e dígame que somos moitos os que estamos traballando noutra dirección. Por aí ando, entre a lucidez e a esperanza...

"É urxente incorporar a Ética ás traxectorias tecno-científicas, desenvolver unha ciencia con conciencia e consciencia"

© Alberte SR

